

Цєпа О.В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

МАРКО КРОПИВНИЦЬКИЙ ПРО НЕОРДИНАРНУ ЖІНОЧУ ОСОБИСТІТЬ

Літературно-критичні дослідження про Марка Кропивницького займають вагоме місце серед розмаїття розвідок про митців, котрі стояли біля витоків українського професійного театру. Предметом уваги науковців ставали біографія, якості творчої постаті непересічного режисера, драматурга, організатора театральної справи, актора (І. Пільгук [9], В. Кропивницький [4] та ін.); специфіка спадщини митця на тлі драматургічної практики другої половини ХІХ століття (П. Киричок [3], В. Івашків [2] та ін.), у контексті європейської літератури (А. Новіков [6]) тощо.

Мета нашого дослідження – на матеріалі п'єси М. Кропивницького «Олеся» комплексно обґрунтувати специфіку внутрішнього світу неординарної жіночої особистості – зумовлена двома наступними міркуваннями. По-перше, уважаємо, що творчість кожного класика, незважаючи на численні та серйозні досягнення у сфері вивчення його спадщини, щоразу потребує нового прочитання. По-друге, нами з'ясовано, що п'єса Кропивницького «Олеся» недостатньо вивчена в аспекті запропонованого нами предмета дослідження. Основна увага літературознавців спрямовувалася на увиразнення оригінальності автора в зображенні долі жінки в певних суспільних умовах та на зіставлення драми із творами інших митців (Див.: [6], [7], [8]). На нашу думку, системне осмислення художньо вираженого індивідуального досвіду героїні з використанням відповідного літературознавчого та психологічного інструментарію сприятиме висвітленню нових підтекстових смислів драми, а відтак увиразненню нових рис творчого почерку М. Кропивницького. Найефективніше обґрунтувати згаданий індивідуальний досвід, оперуючи розробленою в психологічних дослідженнях так званою «Я-концепцією», що як «динамічна система» [1, с. 521] містить: уявлення про самого себе («образ Я»); самооцінку

відповідних уявлень; «потенційну поведінкову реакцію – ті конкретні дії, що можуть бути зумовлені «образом Я» й самооцінкою» [10, с. 152].

Найперша інформація про Олесю – це акцент на її освіченості. Згодом батько, усіяко бідкаючись перед бурсаком Знаменським та псаломщиком Воздвиженським про витрати на науку доньки, підкреслить Олесину жагу пізнання та потребу саморозвитку: «... щоразу бідкається: чом вона того не зна, та чому її тому та іншому не навчено?..» [5, с. 264].

Надалі маємо змогу спостерігати, як власною поведінкою та неординарними, як на дівчину XIX століття, поглядами Олеся щоразу епатує довколишніх: оприявлює філософське розуміння ваги внутрішньої краси людини, наголошує на потребі власної оригінальності та руйнування стереотипних уявлень про зовнішній вигляд тощо. Її категоричність і прямолінійність у відстоюванні своїх поглядів стане головною причиною непорозумінь із батьками.

Олесі Балтиз гідко спостерігати, як люди губляться в буденному дріб'язку безпідставних взаємозвинувачень, а тому вона намагається звернути їхню увагу на щось гідне та важливе. Зайнявши позицію примирительки Марфи Варфоломеївни та Леоніли Козубської, героїня демонструє свою відразу до приниження людської гідності, висловлює категоричне несприйняття безпідставної заздрості, злослів'я. Така поведінка засвідчує, безперечно, розсудливість і мудрість, гуманізм дівчини.

Чи не найпродуктивнішими в аспекті самозображення героїні є її роздуми про пошуки сенсу життя та свого місця в суспільстві. У розмовах із подругою Марфою Варфоломеївною Олеся скаржить на великий внутрішній неспокій, зумовлений нездатністю розібратися в собі та меті власного існування. Увиразнена в материних докорах та підтверджена самою Олесею певна її «неприкаяність» та «пришелепуватість» і в поведінці, і в «серці», чи не найкраще передають всю драматичність буття дівчини.

Позначений провідним для драматурга гуманістичним ідеалом і ще один аспект самозображення натури Олесі – відчуття сорому перед людьми, котрі тяжко щоденно працюють. Картини виснажливої праці породжують роздуми героїні про невідворотність та напередвизначеність долі й талану, про марність та безперспективність людських щоденних

митарств. І ці думки – одні з найскладніших та найважливіших в її екзистенційних пошуках.

У дусі просвітницьких тенденцій М. Кропивницький виводить кінцівку п'єси. Ця сцена свідчить про перемогу героїні, що так довго відстоювала право на особистісну самореалізацію та самовдосконалення. Олесині слова про її зірочку, що «зразу так весело в небі засяла» [5, с. 344] не лише передають її відчуття щастя та душевну силу на шляху до досягнення сподіваного, але й увиразнюють романтичність, небуденність її внутрішнього світу, поривання її натури до висоти, до досконалості, до безмежжя.

Художньо увиразнений індивідуальний досвід свідчить і про те, що героїня неодноразово і самотужки, і за допомогою інших робить спробу наблизитися до розуміння та оцінки самої себе. Варто наголосити, що перша Олесина афористична оцінка власної вдачі й поведінки певним чином стимулює інтерес читача/глядача до її внутрішнього світу: «Яку ви мене хотіли зліпити, такою я і вдалася – ні краща, ні поганша. (Регоче). Зліпили дядю, на себе глядя, а тепер і цяцькайтесь» [5, с. 266]. Наступна спроба самооцінки – «Я білоручка: ні панянка ні мужичка, ні богу свічка ні чорту кочерга» [5, с. 278] – зумовила необхідність висловити тривогу від невміння довести до логічного кінця власні роздуми та віднайти сенс життя. Характерно, що в першому випадку основним орієнтиром самоаналізу стають умови виховання та сімейної атмосфери героїні, а в іншому – її соціальна роль і значимість.

Упродовж п'єси ми дізнаємось і про Олесині очікування стосовно самої себе. Наприклад, вона заявляє про потребу інтелектуального та емоційно-естетичного самовдосконалення й розвитку. Дівчина прагне продовжити навчання, аби розвивати свої розумові здібності, що відкриватимуть дорогу до самопізнання та пізнання довколишнього. Олеся мріє і про творчу самореалізацію. Усі ці задуми є свідченням того, як неординарна особистість інтуїтивно відчуває потребу бути задіяною у всі ті сфери людської діяльності, котрі гармонізують її внутрішній світ та сприяють повноцінній особистісній реалізації.

Таким чином, висвітливши аспекти самозображення (і зображення іншими), самооцінки (і оцінки іншими), самоочікування героїні, ми комплексно обґрунтували специфіку внутрішнього світу жіночої особистості в п'єсі М. Кропивницького «Олеся». Увиразнені в процесі дослідження індивідуального досвіду якості дівчини – розсудливість,

мудрість, людяність, принциповість у відстоюванні власних інтересів, жага пізнання, потреба саморозвитку тощо – переконують у неординарності її натури й поведінки в суспільних умовах ХІХ століття, а також дають змогу стверджувати про інтерес драматурга до найгостріших соціальних і моральних проблем сучасності та його здатність художньо осмислювати їх через майстерне змалювання характерів дійових осіб.

Список використаних джерел:

1. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологический словарь-справочник / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович; сост. и ред. серии А. Е. Тарас. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001. – 576 с.
2. Івашків В. Українська романтична драма 30-80-х років ХІХ ст. / В. Івашків. – К.: Наукова думка, 1990. – 142 с.
3. Киричек П. Украинская драматургия 60-х – начала 80-х гг. ХІХ века. Проблема художественного мастерства в связи с творческой практикой писателей: автореф. дис. доктора фил. наук / П. Киричек. – К., 1988. – 53 с.
4. Кропивницький В. М. Із сімейної хроніки Марка Кропивницького (Спогади про батька) / В. М. Кропивницький. – К.: Мистецтво, 1968. – 214 с.
5. Кропивницький М. Вибрані твори / М. Кропивницький. – К.: Дніпро, 1971. – 350 с.
6. Новиков А. Драматургія Марка Кропивницького в контексті європейської літератури / А. Новиков // Історико-літературний журнал. – 2007. – № 14. – С. 86–98.
7. Новиков А. Образ жінки-страдниці в п'єсах драматургів театру корифеїв / А. Новиков // Дивослово. – 2004. – № 7. – С. 55–58.
8. Новиков А. Художній універсум Марка Кропивницького / А. Новиков. – Х.: Майдан, 2006. – 352 с.
9. Пільгук І. І. Життя і творчість М. Л. Кропивницького (До 50-річчя з дня смерті) [Текст] / І. І. Пільгук. – К.: Рад. Україна, 1960. – 40 с.
10. Фридман Л. М., Кулагина И. Ю. Психологический справочник учителя / Л. М. Фридман, И. Ю. Кулагина. – М.: Просвещение, 1991. – 288 с.